

НЕСТОР В. Р.,

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії держави і права
та конституційного права,
(Навчально-науковий інститут права
імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління
персоналом)

УДК 347.952.4(1-651.1):341.384

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.13>

**КОНФІСКАЦІЯ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА
ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕЮ ОСІБ ДЛЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЩО ЗАПОДІЯНА ВНАСЛІДОК БОЙОВИХ ДІЙ:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

За підсумками дослідження міжнародних стандартів, зарубіжного досвіду та напрацювань наукового співтовариства з питання конфіскація об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб для покриття за їх рахунок шкоди, що заподіяна внаслідок бойових дій, автор обґрунтовує те, що фундаментальною позицією демократичного міжнародного співтовариства з цього питання має бути непоширення на об'єкти права власності держави-агресора, у тому числі фінансові активи її центрального банку та державних підприємств, юрисдикційного імунітету та будь-яких інших правових гарантій, що впливають з норм та принципів міжнародного публічного права та вимог принципу верховенства права, у тому числі тих, що стосуються недоторканності власності. Держава, яка вчинила неспровоковану повномасштабну агресію з численними випадками геноциду та іншими злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які прямо та демонстративно заохочуються її військово-політичним керівництвом на найвищому рівні, не може розраховувати на повагу до її права власності з боку міжнародного співтовариства, цивілізованими правилами співіснування якого вона знехтувала найбільш тяжким та очевидним чином, у тому числі не допускаючи навіть перспективи добровільного фінансування нею післявоєнного відновлення держави, яка постраждала від агресії, та компенсаційних виплат її населенню та суб'єктам господарювання. Запровадження механізму конфіскації суверенних активів на рівні міжнародного законодавства та положень національного права держав має стати наступним еволюційним кроком системи міжнародного правопорядку та безпеки людства.

Автор зауважує, що підтвердження грубого та очевидного порушення державою-агресором норм і принципів міжнародного права може для легітимізації заходів реагування на нього може відбуватись, зокрема, прийняттям резолюції Радою безпеки ООН або Генеральною Асамблеєю ООН, а також за підсумками розгляду відповідних справ міжнародними судовими установами та колективним офіційним волевиявленням міждержавних об'єднань або групи держав.

Також, автор доходить висновку про те, що конфіскація активів, які належать громадянам держави-агресора або іншим особам з центром інтересів у ній та перебувають поза юрисдикцією держави-агресора, має допускатись з повним дотриманням стандартів верховенства права, що включає справедливу адмі-

ністративну правову процедуру й судовий розгляд, для запобігання свавіллю та безпідставному й непропорційному втручання у право власності. Підставою для цього за зразком канадського законодавства та проекту американського Законодавчого акту про вилучення активів для відновлення України може бути наявність достатніх підстав вважати, що статки відповідних осіб набуті завдяки корупційним угодам або політичній підтримці режиму військово-політичного керівництва держави-агресора, якщо ці особи не доведуть протилежне.

Ключові слова: механізми забезпечення міжнародного правопорядку та безпеки людства, міжнародні фінансові санкції, підстави конфіскації об'єктів права власності держави-агресора, підстави конфіскації об'єктів права власності приватних осіб, пов'язаних з державою-агресором.

Nestor V. R. Confiscation of objects of property rights of the aggressor state and persons related to it to compensate for damage caused as a result of hostilities: foreign experience and ways of implementation

Having studied the international standards, foreign experience and developments of the scientific community on the issue of forfeiture of assets linked to the aggressor state to cover at its expense the damage caused as a result of military operations, the author substantiates that the fundamental standpoint of the democratic international community on this issue should be non-extension of jurisdictional immunity and any other legal safeguards arising from the norms and principles of international public law and requirements of the principle of the rule of law on property rights of the aggressor state, including financial assets of its central bank and state enterprises. The aggressor state has committed unprovoked full-scale aggression with numerous cases of genocide and other egregious crimes against international order and security that are directly and demonstrably encouraged by its military-political leadership at the highest level. With regard to this the aggressor state is not entitled to expect the international community to respect its property rights after the aggressor state blatantly dishonored civilized rules of coexistence of international community, including not even conceiving the prospect of voluntary financing the post-war reconstruction of the state that suffered from aggression and compensation payments to its population and business entities. The introduction of the mechanism of forfeiture of sovereign assets at the level of international legislation and the provisions of the national law of democratic states should become the next evolutionary step of the system of international legal order and human security.

What's more, the author concludes that assets belonging to citizens of the aggressor state or other persons with a center of interest in it and located outside the jurisdiction of the aggressor state should be allowed to be subject to forfeiture in full compliance with the standards of the rule of law, which includes a fair administrative legal procedure and efficient judicial remedies to prevent arbitrariness and unreasonable and disproportionate interference with property rights. Referring to models implemented in Canadian legislation and in the bill of U.S. Asset Seizure for Ukraine Reconstruction Act author states that the basis for the forfeiture in this case should be the sufficient reasons to believe that the wealth of the relevant persons was acquired owing to corruption deals or political support of the regime of the military-political leadership of the aggressor state provided that these persons do not prove contrary.

Key words: grounds for forfeiture of the property of aggressor state, international special financial measures, mechanisms for ensuring international peace and security, freezing of property of the aggressor state.

Постановка проблеми та завдання дослідження. Повномасштабне вторгнення збройних сил та інших військових формувань Російської Федерації на територію України, будучи саме по собі очевидним та вкрай тяжким порушенням загально визнаних принципів і норм міжнародного права, ще й супроводжується численними випадками геноциду та іншими злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку з боку окупаційних військ держави-агресора, які прямо та демонстративно заохочуються її військово-політичним керівництвом на найвищому рівні. Запроваджена міжнародною спільнотою система механізмів підтримки міжнародного миру й безпеки, запобігання й придушення агресії виявила свою майже повну неспроможність, якщо держава-агресор має вирішальний вплив у головному органі у системі колективної безпеки. Разом з тим, рішучість демократичного світу мінімізувати масштаб людських та економічних втрат, спричинених агресією, все ж спонукає його до використання інструментів впливу на державу-агресора, які хоча й лежать поза межами системи колективної безпеки, але призводять до невідворотних та руйнівних наслідків для воєнного потенціалу та економічного добробуту держави-агресора. Одним з цих інструментів є замороження активів. Більше того, в умовах, коли держава-агресор надуманими підставами виправдовує спричинені нею жертви та руйнування, а також не має наміру за підсумками мирного врегулювання своєчасно та повністю компенсувати постраждалим заподіяну ним шкоду, міжнародна спільнота активно обговорює шлях еволюційного поступу цього інструмента. Йдеться про конфіскацію національних (суверенних) активів держави-агресора з їх подальшим спрямуванням на фінансування компенсаційних виплат постраждалим від бойових дій. Однак, поруч з політичною доцільністю цього кроку, прийнято звертати увагу й на деякі юридичні перешкоди для конфіскації активів держави-агресора. На переконання деяких політичних діячів та вчених, навіть тих з них, які є об'єктивними та неупередженими, вилучення об'єктів права власності держави є надзвичайним кроком, який є несумісним з вимогами верховенства права та нормами й принципами міжнародного права. Однак, все ж значно більш зваженими з точки зору досягнення справедливості як найвищого призначення права, у тому числі міжнародного права, є точки зору, за якими експропріація національних (суверенних) активів держави-агресора є прийнятною, тоді як перешкоджання цьому з формальних міркувань знецінює право та міжнародний правопорядок як такий. Тим більше на користь цього значною мірою свідчить й зарубіжний досвід. Однак, юридична модель для цього заходу реагування має бути якомога більш виваженою з точки зору як ефективності, так й виключення свавілля.

У світлі вищевикладеного, слід окреслити концептуальні рамки моделі вилучення об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб, вивчивши висновки наукового співтовариства з цього питання та відповідні міжнародні стандарти та зарубіжний досвід.

Виклад основного матеріалу дослідження. Так, за міжнародними стандартами, відображених у Основних принципах та керівних положеннях, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитків для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, прийнятих Резолюцією 60/147 Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 2005 р., держави можуть приймати рішення про способи розробки заходів щодо відшкодування шкоди, які найкраще відповідають їх специфічним умовам. Більше того, якщо держава погоджується відшкодувати шкоду, яка заподіяна постраждалим третіми сторонами, то ніщо не повинно перешкоджати такій державі спробувати отримати компенсацію від цих сторін. Розробники міжнародного документа посилаються на досвід Перу, яка виділила з цієї метою частину доходів, отриманих у результаті заходів боротьби з корупцією; аналогічним чином вчинили Філіппіни із коштами, отриманими від експропріації статків экс-президента Філіппін, визнаного диктатором. Вказується також на те, що Колумбія намагається зробити те саме з доходами незаконних збройних формувань. Водночас, наголошується й на тому, що програми відшкодування збитків не мають ставати заручником або залежати від результатів боротьби щодо повернення державі таких фінансових коштів [1, с. 11, 34]. Таким чином, витлумачивши

ці положення, можна дійти висновку про абсолютність права держави на відшкодування шкоди, яка заподіяна агресивною війною, що дозволяє такій державі використовувати всі можливі засоби та способи для одержання компенсації.

Зокрема, Україна як сторона міждержавного військового протистояння, яка зазнала повномасштабного збройного вторгнення та відповідно до принципів і норм міжнародного права вживає увесь спектр заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування агресії, запровадила правовий механізм безоплатного та безповоротного вилучення активів держави-агресора.

Зокрема, згідно зі ч. 3 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» рішення про примусове вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів без будь-якої компенсації їх вартості приймається Радою національної безпеки і оборони України за проектом, внесеним Кабінетом Міністрів України, та вводиться в дію указом Президента України. Проект рішення повинен містити: перелік об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів, що підлягають примусовому вилученню; ідентифікацію (місцезнаходження, реєстрацію тощо) об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів; найменування осіб, об'єкти права власності яких підлягають примусовому вилученню; строки проведення примусового вилучення кожного об'єкта; інші положення, визначені законом. При цьому, резидентами Російської Федерації за термінологією цього закону є юридичні особи, які здійснюють свою діяльність на території України, засновником (учасником, акціонером) або бенефіціаром яких прямо або опосередковано є Російська Федерація та/або у яких Російська Федерація прямо або опосередковано має частку у статутному (складеному) капіталі, акції, паї, інше членство (участь у будь-якій формі) у юридичній особі (абз. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів» [2]. Однак, якщо держава, яка зазнає збройного вторгнення у рамках права на самооборону та за міжнародно-правовим принципом взаємності може завдавати шкоди національним інтересам держави-агресора, у тому числі й експропріацією суверенних активів або об'єктів права власності її пов'язаних осіб, то коли йдеться про цей крок з боку держав, які не є сторонами збройного протистояння, то постає питання про необхідність дотримання при цьому деяких правових стандартів.

Вельми показовими та такими, що мають значний дослідницький інтерес, є законодавчі рішення зарубіжних держав щодо можливості та підстав вжиття найбільш суворих економічних заходів щодо держав, які грубо порушили принципи і норми міжнародного права, що стосуються миру та міжнародного правопорядку.

Насамперед, зауважимо, що досвід вилучення суверенних активів держав, причетних до фінансування або підтримки матеріальними ресурсами терористичних атак проти американського цивільного населення та державних службовців, з-поміж іншого, включає замороження з подальшою конфіскацією фінансових активів центрального банку Ірану та майна іранського уряду у зв'язку з численними випадками підтримки ним військових операцій проти американського військового контингенту в Іраку та причетності до терористичного акту в Бейруті, внаслідок якого загинули сотні американських військовослужбовців.

Зокрема, більше 2 мільярдів доларів США за постановою американського федерального суду були арештовані на рахунках, пов'язаних з іранським урядом, у одному з найбільших приватних банківських конгломератів. Ці кошти планувалось спрямувати на покриття заборгованості Ірану за рішенням федерального суду у Вашингтоні про відшкодування шкоди у розмірі 2,7 мільярдів доларів США на користь членів сімей загиблих військовослужбовців у Бейруті [3]. У 2012 р. президент Сполучених Штатів видав виконавчий наказ, яким заблокував усі майно та майнові права уряду Ірану, включаючи активи центрального банку Ірану та фінансових установ, що належать або контролюються Іраном, якщо такі активи перебувають у межах юрисдикції США або в межах володіння або контролю будь-якої особи Сполучених Штатів, включаючи будь-яку іноземну філію. Ці іранські активи підлягали виконавчим розглядам у різних справах у Сполучених Штатах чи за кордоном

і були розподілені між кредиторами за рішенням суду. Так само, 11 лютого 2022 р. президент США видав указ про те, що всі активи центрального банку Афганістану заблоковані та мають бути негайно переведені на консолідований рахунок у Федеральному резервному банку Нью-Йорка для підтримки добробуту народу Афганістану, а також частина коштів за підсумками судового розгляду буде використана для компенсації жертвам тероризму, скоєного представниками Афганістану [4].

Більше того, за приписами Акту Сполучених Штатів Америки про правосуддя для постраждалих від державного тероризму кошти з цим призначенням американський федеральний уряд накопичує у спеціальному фонді для постраждалих від державного тероризму. Джерелами фінансування компенсаційних виплат постраждалим за втрати особистого характеру, так само як й за знищене, пошкоджене або втрачене майно внаслідок терористичного акту, вчиненого за підтримки іноземної держави, крім загальних бюджетних асигнувань, є:

- всі грошові кошти та доходи від продажу об'єктів права власності, які були конфісковані або добровільно надійшли у розпорядження США як кримінальне покарання за порушення ліцензійних умов, судових рішень, законодавчих правил або заборон відповідно до Акту США про надзвичайні економічні повноваження у міжнародних справах або Акту США про наслідки торгівлі з ворогом або будь-яку іншу кримінальну змову, організаційну схему або інший федеральний злочин, пов'язаний з веденням справ або діяльністю від імені держави, яка визнана спонсором тероризму;

- 75 % грошові кошти та доходи від продажу об'єктів права власності, які були конфісковані або добровільно надійшли у розпорядження США як захід цивільно-правової відповідальності за порушення вимог Акту США про надзвичайні економічні повноваження у міжнародних справах, яке пов'язано з веденням справ або діяльністю від імені держави, яка визнана спонсором тероризму

- конфісковані за остаточним судовим рішенням об'єкти права власності держав, визнаних спонсором тероризму, або доходи від їх реалізації (ч. «е» ст. 20144 Зводу законодавства США) [5].

При цьому, за термінологією американського законодавства державою – спонсором тероризму є держава з урядом, який Державний секретар США визнав таким, що систематично забезпечував підтримкою акти міжнародного тероризму. Актами міжнародного тероризму вважаються катування, позасудові розправи, авіаційний саботаж, захоплення заручників, так само як й забезпечення цих злочинів матеріальною підтримкою або іншими ресурсами (ч. «j» ст. 20144 Зводу законодавства США) [5]. Об'єкти права власності держав, які визнані спонсорами тероризму, не захищаються юрисдикційним імунітетом держави від накладення на них стягнення, крім майна військового призначення та суверенних активів центральних банків, які зберігаються для його власного користування та розпорядження (глава 97 Зводу законодавства США) [6]. Однак, практика використання американським урядом фінансових інструментів для стримування та відплати за терористичні атаки, які мали грошову та матеріальну підтримку Ірану, показує, що виняток з суверенними активами центральних банків не є імперативним.

З вищевикладеного випливає те, що типовою американською практикою є замороження з подальшою експропріацією суверенних активів центральних банків та об'єктів права власності тих держав та пов'язаних з ними осіб, яких Державний секретар США визнав державами – спонсорами тероризму. Вилучені грошові кошти та доходи від продажу експропрійованого майна надходять до спеціального компенсаційного фонду, на виплати з якого може розраховує американське цивільне населення, державні службовці, у тому числі військовослужбовці, та політичні діячі, які постраждали від державного тероризму, що встановлене судовим рішенням федерального суду, постановленого не на користь відповідної держави – спонсора тероризму.

Також, наочним свідченням прихильності американського уряду та конгресменів ідеї забезпечити невідворотність наслідків знецінення державою-агресором системи забезпечення міжнародного правопорядку безпеки людства, відмови від цивілізованих правил

ведення війни, а також вчинення нею геноциду є послідовна підтримка найсуворіших економічних санкцій щодо держави-агресора та її публічних діячів, незважаючи на те, що США не є стороною конфлікту.

Йдеться, зокрема, про те, що за американським проектом Законодавчого акту про уповноваження на конфіскацію активів, які перебувають під юрисдикцією США та належать деяким категоріям осіб, та інші заходи (Законодавчий акт про вилучення активів для відновлення України), Президент США зобов'язується вжити всіх конституційних кроків для вилучення та конфіскації активів під юрисдикцією США, які належать іноземним громадянам, чий статки набуті завдяки корупційним зв'язкам або політичній підтримці режиму російського президента в. в. путіна. та на якого Президент США наклав санкції. Президент США, здійснюючи нормативно-правове регулювання та діяльність з публічного адміністрування, які відповідають вимогам належного врядування та належної правової процедури, має конфіскувати будь-яку власність, зокрема гроші на рахунках у фінансових установах, які перебувають під юрисдикцією США, та розмір (вартість) яких перевищує 2 мільйони доларів США та які належать російським енергетичним підприємствам або іноземним особам, чий статки набуті завдяки корупційним зв'язкам або політичній підтримці режиму російського президента в. в. путіна. та на якого Президент США наклав санкції. Всі кошти, одержані внаслідок продажу конфіскованих активів, використовуються на благо народу України, що включає: 1) пост-конфліктну відбудову в Україні; 2) гуманітарну допомогу; 3) допомогу від уряду США силам оборони України; 4) підтримку біженців і розселення біженців у сусідніх країнах і США; 5) технологічні елементи та послуги для забезпечення вільного потоку інформації для українського народу в Україні, включно з елементами для протидії інтернет-цензури з боку російської влади, щоб обійти спроби російської влади закрити Інтернет або комунікаційні служби та посилити можливості кібербезпеки уряду України чи неурядових організацій; 6) гуманітарну допомогу та допомогу розвитку для російського народу, включаючи утвердження та моніторинг демократії та прав людини [7].

Більше того, за зазначеним документом Президент США після спливу 30 днів з дня введення його в дію має подати доповідь щодо наявності підстав охопити санкціями усіх депутатів федеральних зборів РФ (ст. 5 Законодавчого акту США про вилучення активів для відновлення України) [7].

Таким чином, високою є частка ймовірності запровадження механізму експропріації американськими урядовими структурами на користь України об'єктів майнових прав під американською юрисдикцією у російських громадян, статки яких набуті завдяки корупційним зв'язкам або політичній підтримці режиму військово-політичного керівництва держави-агресора з можливим подальшим розширенням сфери персонального охоплення експропріації, щонайменш, політичними діячами держави-агресора, яка брала участь у прийнятті рішень, які так чи інакше стали основою для розв'язання нею війни.

Заслуговує на увагу й канадське законодавство з питання замороження та вилучення суверенних активів держави-агресора та об'єктів права власності пов'язаних з нею приватних осіб.

Так, за положеннями ст. 440 Законодавчого акту Канади про реалізацію окремих положень бюджетного законодавства та здійснення інших заходів від 23 червня 2022 року після внутрішніх консультацій канадський уряд може видати розпорядження про накладення арешту або обмеження іншим чином володіння, користування та розпорядження майном, яке розташоване на території Канади та прямо або непрямо контролюється:

- іноземною державою;
- фізичною або юридичною особою, яка пов'язана з іноземною державою [8].

Підстави для видання зазначеного розпорядження визначені ст. 4 Законодавчого акту Канади про спеціальні економічні заходи від 1992 р. та ними є: а) прийняття міжнародною організацією або міждержавним об'єднанням, учасником якої є Канада, рішення або рекомендації із закликом до її учасників до колективного вжиття спеціальних економічних заходів до іноземної держави; б) грубе порушення миру та міжнародного правопорядку іно-

земною державою, яке спричинило або з високою часткою ймовірності може спричинити серйозну міжнародну кризу; в) явне та систематичне порушення права людини в іноземній державі; г) відповідальність через віддання наказів, прямий або опосередкований контроль за процесами, пов'язаними з корупцією, з урахуванням становища особи, ступеня її впливу на корупційний процес, обсяг незаконних доходів від нього та інших обставин, що мають значення [9]. Привертає особливу увагу й те, що після замороження об'єктів права власності, розпорядження про їх експропріацію може бути видане без будь-яких додаткових передумов, крім випадків, коли відповідні об'єкти ефективно контролюються державами або особами, на які накладені санкції (ст. 441 Законодавчого акту Канади про реалізацію окремих положень бюджетного законодавства та здійснення інших заходів) [8].

Крім того, канадське законодавство деталізує можливі шляхи використання майна, яке вилучалось у порядку реалізації спеціальних економічних заходів, або доходів від його продажу. Зокрема, вони можуть спрямовуватись на:

1) відродження добробуту іноземної держави, яка постраждала внаслідок серйозного порушення міжнародного миру та безпеки;

2) відновлення міжнародного миру та безпеки;

3) компенсацію жертвам серйозного порушення міжнародного миру та безпеки, грубих і систематичних порушень прав людини або значних корупційних дій (ч. 5-6 ст. 441 Законодавчого акту Канади про реалізацію окремих положень бюджетного законодавства та здійснення інших заходів) [8].

Видається за слушне й навести викладені у напрацюваннях А. Мойсеєнка результати його дослідження надзвичайних режимів експропріації об'єктів права власності з практики зарубіжних держав, які, на переконання вченого, можуть слугувати зразком та прецедентною основою для правил вилучення активів держави-агресора та пов'язаних з нею осіб.

Так, за зразком італійського законодавства про протидію мафіозним структурам або грузинських антикорупційних правил можна прив'язати спрощені критерії для експропріації майна до належності до категорії осіб. Позитивне рішення з цього питання має прийматись або якщо власник не може підтвердити законність походження активів (італійський та грузинський підхід) або майно має зв'язок зі злочином (американський погляд) або якщо власник майна несе відповідальність або є причетним до злочину (канадський критерій) [10, с. 26].

Осмысливши вищевикладене, констатуємо, що за канадським законодавством наявність підстав для накладення економічних санкцій, пов'язаних, зокрема, з грубим порушенням миру та міжнародного правопорядку, систематичними та серйозними порушеннями прав людини або значними корупційними діями іноземною державою або її пов'язаними особами, неминуче тягне за собою замороження та конфіскацію відповідних суверенних та приватних активів без будь-яких додаткових передумов.

Наступним кроком для висловлення належним чином обґрунтованого бачення шляхів побудови контурів механізму експропріації об'єктів права власності держави-агресора слід звернутись до теоретико-правових міркувань, у яких оцінюється відповідність такого нововведення у міжнародному публічному праві його принципам.

Насамперед, розглянемо підґрунтя скептичного погляду на це питання. Зокрема, правове та політичне обґрунтування протиправності та недоцільності експропріації об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб докладно та аргументовано викладає П. Стефан. Резюмуючи його висновки за підсумками теоретико-правового дослідження з особливою увагою до принципів належної правової процедури та недоторканності права власності, зазначимо, що основними контраргументами є:

– небезпека викликати занепокоєння урядів іноземних держав, які зберігають бюджетні кошти або мають інвестиційні активи в американських фінансових установах;

– визнання за іноземними державами як рівноправними суб'єктами правовідносин права розраховувати на справедливу правову процедуру та право на ефективне судове оскарження її недотримання;

– втрата державою-агресором права власності на її заморожені активи призводить до того, що не можна використовувати можливість їх повернення як додатковий стимул до якнайскорішого взаємоприйняттого мирного врегулювання військового конфлікту;

– більшість держав, які утримують заморожені об'єкти права власності держави-агресора, не мають національного законодавства, яке уповноважує її суди або адміністративні органи на експропріацію таких об'єктів права власності поза оголошеним військовим конфліктом з відповідною державою-агресором, а запровадження відповідного правового підґрунтя з подальшим його застосуванням порушить питання про зворотню дію права у часі;

– немає комплексного розуміння підстав поширення відповідальності за злочини держави-агресора, її військово-політичного керівництва, військовослужбовців та інших агентів на приватних осіб, які не є причетними до прийняття відповідних злочинних рішень, розподілу тягара та критеріїв їх доведення [11, с. 1, 3, 8-11].

На противагу до того, прибічники концепції з вилученням зарубіжних активів держави-агресора та пов'язаних з нею осіб зі спрямуванням їх на післявоєнну відбудову держави, яка зазнала агресії, та виплату компенсацій її населенню та суб'єктам господарювання обґрунтовують свою позицію такими доводами:

1) держава-агресор не може покладатись на верховенство права та принципи міжнародного публічного права, вчиняючи неспровоковану повномасштабну агресію з актами геноциду та іншими злочинами проти людства, що знімає питання щодо юрисдикційного імунітету держави-агресора, позбавляє гарантій недоторканності її суверенні активи, а також породжує у міжнародного співтовариства права на контрзаходи за принципом взаємності;

2) підтвердження грубого та очевидного порушення державою-агресором норм і принципів міжнародного права може для легітимізації заходів реагування на нього може відбуватись:

– прийняттям резолюції Радою безпеки ООН або Генеральною Асамблеєю ООН у порядку, визначеному її Резолюцією 377 (V) на випадок відсутності єдності постійних членів Ради безпеки ООН щодо питання підтримки міжнародного миру та безпеки, або у загальному порядку (зокрема, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 28 березня 2022 р. ES-11/2 щодо гуманітарних наслідків агресії проти України);

– колективним офіційним волевиявленням міждержавних об'єднань, таких як Європейський Союз, або групи держав, насамперед тих, під юрисдикцією яких перебувають заморожені об'єкти права власності держави-агресора або пов'язаних з нею осіб;

– за підсумками розгляду відповідних справ міжнародними судовими установами, зокрема Європейським судом з прав людини (зокрема, справи «Україна проти Росії» за заявою № 11055/22 з прийнятими у ній тимчасовими заходами за правилом 39 Регламенту Європейського суду з прав людини), Міжнародним судом ООН (зокрема, справа за обвинуваченням Україною Російської Федерації у порушенні Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього, у тому числі ухвалене Міжнародним судом ООН 7 березня 2022 р. рішення CR 2022/5 про тимчасові заходи для припинення агресії);

– для приватних осіб, пов'язаних з державою-агресором, можливість запобігти безпідставного та непропорційного втручання у їх право власності може бути забезпечена гарантуванням їх права на справедливий судовий розгляд з відповідним розподілом тягара доказування та можливістю заперечити набуття ними статків завдяки підтримці військово-політичного керівництва держави-агресора [10, с. 6-14].

Висновки. Підбиваючи підсумки дослідження міжнародних стандартів, зарубіжного досвіду та напрацьовань наукового співтовариства з питання конфіскація об'єктів права власності держави-агресора та пов'язаних з нею осіб для покриття за їх рахунок шкоди, що заподіяна внаслідок бойових дій, насамперед, зазначимо, що фундаментальною позицією демократичного міжнародного співтовариства з цього питання має бути непоширення на об'єкти права власності держави-агресора, у тому числі фінансові активи її центрального банку та державних підприємств, юрисдикційного імунітету та будь-яких інших правових гарантій, що впливають з норм та принципів міжнародного публічного права та вимог принципу

верховенства права, у тому числі тих, що стосуються недоторканності власності. Держава, яка вчинила неспровоковану повномасштабну агресію з численними випадками геноциду та іншими злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, які прямо та демонстративно заохочуються її військово-політичним керівництвом на найвищому рівні, не може розраховувати на повагу до її права власності з боку міжнародного співтовариства, цивілізованими правилами співіснування якої вона знехтувала найбільш тяжким та очевидним чином, у тому числі не допускаючи навіть перспективи добровільного фінансування нею післявоєнного відновлення держави, яка постраждала від агресії, та компенсаційних виплат її населенню та суб'єктам господарювання. Інша позиція знецінить міжнародне право та міжнародний правопорядок, найвищим призначенням яких є панування справедливого ставлення до держав. Запровадження механізму конфіскації суверенних активів на рівні міжнародного законодавства та положень національного права держав має стати наступним еволюційним кроком системи міжнародного правопорядку та безпеки людства.

Підтвердження грубого та очевидного порушення державою-агресором норм і принципів міжнародного права може для легітимізації заходів реагування на нього може відбуватись, зокрема, прийняттям резолюції Радою безпеки ООН або Генеральною Асамблеєю ООН у порядку, визначеному її Резолюцією 377 (V) на випадок відсутності єдності постійних членів Ради безпеки ООН щодо питання підтримки міжнародного миру та безпеки, а також за підсумками розгляду відповідних справ міжнародними судовими установами та колективним офіційним волевиявленням міждержавних об'єднань, таких як Європейський Союз, або групи держав.

Конфіскація активів, які належать громадянам держави-агресора або іншим особам з центром інтересів у ній та перебувають поза юрисдикцією держави-агресора, має допускатись з повним дотриманням стандартів верховенства права, що включає справедливу адміністративну правову процедуру й судовий розгляд, для запобігання свавілля та безпідставному й непропорційному втручання у право власності. Підставою для цього за зразком канадського законодавства та проекту американського Законодавчого акту про вилучення активів для відновлення України може бути наявність достатніх підстав вважати, що статки відповідних осіб набуті завдяки корупційним угодам або політичній підтримці режиму військово-політичного керівництва держави-агресора, якщо ці особи не доведуть протилежне. Покладення за таких обставин тягаря доказування законного походження майна на відповідних осіб узгоджується й з італійським законодавством про протидію мафіозним структурам та грузинськими антикорупційними правилами, правомірність яких була підтверджена Європейським судом з прав людини.

Список використаних джерел:

1. Основные принципы и руководящие положения, касающиеся права на правовую защиту и возмещение ущерба для жертв грубых нарушений международных норм в области прав человека и серьезных нарушений международного гуманитарного права : международный документ, принятый резолюцией 60/147 Генеральной Ассамблеи ООН от 16 декабря 2005 года. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/principles_right_to_remedy.shtml.
2. Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів : від 3 березня 2022 року № 2116-IX (дата оновлення: 9 червня 2022 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2116-20#n3>.
3. Solomon J. U.S. Freezes \$2 Billion in Iran Case. 2009. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB126057864707988237>.
4. Хапко Ю. Б. Конфіскували? Віддайте Україні. Як світ має допомогти Україні отримати компенсацію від Росії. 2022. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/521916-konfiskovali-viddayte-ukrajini-yak-svit-maye-dopomogti-ukrajini-otrimati-kompensaciyu-vid-rosiji>.
5. 34 USC 20144: Justice for United States victims of state sponsored terrorism. URL: http://www.usvsst.com/docs/34%20USC%2020144_Post%20Consolidated%20Appropriations%20Act%202021.pdf.

6. 28 U.S. Code Chapter 97 – Jurisdictional Immunities of Foreign States. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/28/part-IV/chapter-97>
7. of March 3, 2022. URL: <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/6930/text>.
8. An Act to implement certain provisions of the budget tabled in Parliament on April 7, 2022 and other measures : Statute of Canada of June 23, 2022 (Bill C-19). URL: <https://www.parl.ca/DocumentViewer/en/44-1/bill/C-19/royal-assent>.
9. Special Economic Measures Act : Statute of Canada of June 4, 1992 (S.C. 1992, c. 17). Last amended: October 18, 2017. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/s-14.5/page-1.html>.
10. Moiseienko A. (2022). Frozen Russian Assets and the Reconstruction of Ukraine: Legal Options. *International Lawyers Project*. 37 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4149158_code5320516.pdf?abstractid=4149158&mirid=1.
11. Stephan P. (2022). Seizing Russian Assets. *Capital Markets Law Journal*. Volume 17. Issue 3. pp. 276-287. URL: <https://doi.org/10.1093/cmlj/kmac014>

